

JURIDESZ MAGDONLA–KOVÁCS ANDREA–TARDOS ÁGNES

A NEMZETKÖZI SZÁMVITELI SZABVÁNYOK BEVEZETÉSE ÉS A VALÓS ÉRTÉKELÉS

Az IAS bevezetésének gyakorlati tapasztalatairól elmondható, hogy az új szabványra való áttérés nem egyszerűen a főkönyvelő problémája, hanem az egész céget érinti; az áttérés nyomán megváltoznak az IAS-t bevezető vállalat kulcsfontosságú teljesítménymutatóinak az értékei. Az áttérési nehézségek különösen nagyok lehetnek a kiterjedt vállalatcsoportok esetében, illetve azoknál a cégeknél, melyeknél jelentős a pénzügyi instrumentumok szerepe. Az IAS-t alkalmazóknál új értékelési szabályokat kell bevezetni, megváltozik az értékvesztés elszámolásának szemlélete. A bankokat súlyosan érintheti, hogy megszűnik a belső ügyletek elszámolásának a lehetősége és tiltott a makrofedezet. A bevezetési tapasztalatok legfontosabb tanulsága, hogy a gyors javításnál hosszú távon eredményesebb az átfogó áttérés, ami nem lehetséges a megfelelő tudásbázis megteremtése nélkül.

A valós érték a piac értékítéletét fejezi ki, minden más beclésnél jobb, független az instrumentum előéletétől, tulajdonosától, tervezett felhasználási formájától. A valós értékű kimutatás konzisztensebb a költség alapú nyilvántartásnál. A valós érték becléssel akkor is előállítható, ha nem áll rendelkezésre piaci információ, de a becléseknek megbízhatónak kell lenniük, konzisztens rendszerben szükséges készülniük. Ezzel szemben a valós érték nem jelent azonnali realizálhatóságot. A valós értékű számbavétel ellenzői nem tartják áthidalhatónak azt a problémát sem, hogy a megfelelő piaci információ nem mindig hozzáférhető. A vegyes értékelési modell (a mérlegben egyszerre szerepelnek valós értéken és amortizált költségen kimutatott tételek) alkalmazása ugyanakkor ellentmondásos.

**2005 ÉS A NEMZETKÖZI SZÁMVITELI
SZABVÁNYOK (IAS/IFRS)
BEVEZETÉSÉNEK GYAKORLATI
TAPASZTALATAI**

⇒ Az európai pénzügyi beszámolási rendszer.

Az Európai Unió Tanácsa 2002. június 6-án hozott határozata értelmében európai tőzsdén jegyzett cégek konszolidált beszámolóikat 2005-től kezdve a Nemzetközi Számviteli Szabványoknak megfelelően kötelesek összeállítani. A 2005. évi bevezetés, amely becslések szerint 7000 európai céget érint, nemcsak a 2005. év mérlegének és eredmény-kimutatásának IAS szerinti összeállítási kötelezettséget rója a beszámolót készítő vállalatcsoportokra, hanem a 2005. évi beszámolóban szereplő 2004. évi összehasonlító adatok elkészítésére is vonatkozik.

Az európai szervezett kereskedésben csak hitelviszonyt megtestesítő értékpapírral jelenlévő, illetve az amerikai szabványok szerint jelentést készítő cégcsoportok számára az átállás kötelező dátuma 2007.

Az európai pénzügyi rendszer harmonizációja érdekében hozott határozat nemcsak átállási kötelezettségeket, hanem lehetőségeket is tartalmaznak. Ennek értelmében a tagországok a Nemzetközi Számviteli Szabvány szerinti jelentési kötelezettséget kiterjeszthetik a tőzsdén jegyzett cégek egyedi beszámolóira és egyéb nem tőzsdei cégek pénzügyi beszámolóira is.

A Nemzetközi Számviteli Szabványok hatékony betartatása érdekében az Európai Unió az amerikai SEC-hez hasonló el-

lenőrző szervezet létrehozásának koncepciójának tervezetét most vitatják.

⇒ Áttérés az IAS-re – nem csak névváltozás.

A Nemzetközi Számviteli Szabványok szerinti jelentéstételre való áttérés nem csak névváltoztatás. Minden változtatás fejfájás. Az a tény, hogy manapság a cégek gyakori, csaknem állandó változási kényszer alatt működnek, nem könnyíti meg ezt a helyzetet. A vállaltok küzdenek, a folyamatosan fejlődő információs technológiák, a változó jogi szabályozási környezet és kormányzati politika, felvásárlási fenyegetettség kihívásaival, hogy csak egy néhány tényezőt említsünk. Ugyanakkor a Nemzetközi Számviteli Szabványok szerinti beszámoló készítésére is át kell állni. Növekszik azoknak az országoknak a száma, amelyek az IAS-t mint nemzeti szabványrendszert alkalmazzák, vagy amelyek közelítik a nemzeti beszámolási rendszerüket az IAS-hez. És a számos más kihívás mellett, könnyen kísértésbe eshet az ügyvezetés, hogy az IAS-re való áttérésről a következőket állítsa „Csak technikai változás, melyet a pénzügy lekezel”. Ez tévedés, **a változás az egész céget érinti**. Az új teljesítménymérési rendszert szervezet egészében integrálni kell. A tervezési és előrejelzési folyamatnak IAS elvekkel megfelelő információkra kell/érdemes építeni. A piac az IAS értékelési elveknek megfelelően fogja értékelni a cégcsoport múlt/ jelen és jövőbeli teljesítményét. Várhatóan még a vezetői ösztönzési rendszer is az IAS szerinti beszámoló egyes mutatóihoz fog kapcsolódni.

Mindenkire, aki egy-egy részleg munkájáért felelős és tervet kell készítenie, illetve aki a vezetői információs rendszer alapján hoz döntést, hatást fog gyakorolni az IAS, mert a szabványrendszer legalább egy-egy addig elfogadott alapszabályt minden területen meg fog változtatni. Milyen nehéz lesz mindez? Ez függ tevékenység komplexitásától és a GAAP eltérések mértékétől, de komoly átállási nehézségek várhatók, ha jelentős a pénzügyi instrumentumok szerepe vagy kiterjedt a vállalatcsoport. A változás elengedhetetlenül fontos része a változások okainak és következményeinek jól előkészített és részletesen megtervezett magyarázata az alkalmazottaknak, tulajdonosoknak és a kívülilágnak egyaránt.

⇒ **Az áttérők gyakorlati problémái.**

Mik voltak az eddigi áttérők legjelentősebb problémái a gyakorlatban?

1. A rendszer túlterheltsége. Az áttérőket érő egyik legnagyobb megrázkódtatás az IAS számos kimerítő, a helyi követelményektől eltérő bemutatási kötelezettsége a kiegészítő mellékletben. Számos cég meglepődve tapasztalta, hogy jelenlegi rendszereik nem tartalmazzák az ehhez szükséges információkat.

2. A valós érték változásának való kitettség. Az IAS-re való áttérés egyik érzékeny pontja az attól való félelem, hogy a felemásan alkalmazandó valós érték modell az eredmény-kimutatást változékonyságát eredményezi. E félelem középpontjában az IAS 39 áll, mely a pénzügyi instrumentumok értékeléséről szól, és amely a banki eszközállomány 90 százalékát érinti. Ez az a szabvány, ami a legin-

kább szükségessé teszi az átállás időpontjában az informatikai rendszerváltoztatásokat.

3. Változik a kulcs teljesítménymutatók értéke. Az egységnyi tőkére vetített tőkére vetített teljesítményérték jelentősen lecsökken az IAS-re való áttérés következtében. Ennek egyik fő okai az, hogy az IAS-ben nincs lehetőség általános céltartalékok kimutatására. A korábban megképzett tartalékok tehát növelik az IAS szerinti saját tőke értékét. Egy másik fontos tényező, hogy a felvásárláskor keletkező goodwill-t nem lehet a tőkével szemben azonnal leírni. Ennek következtében a tőke értéke nő ugyanakkor a goodwill amortizációja csökkenti a tárgyidőszaki eredményt.

4. Sürgetettség. Várható, hogy az áttéréssel egy időben erősödni fog az IAS szerinti beszámoló elkészítési és kiadási határidejének lerövidítésére vonatkozó elvárás.

5. Tudásbázis. A társaságok számára nehézséget jelent megfelelő IAS tudású szakértő felvétele. Ennek megfelelően a cégek számára az áttérés jelentős képzési befektetést igényel és gyakran külső szakértők széles körű alkalmazására is sor kerül.

6. Mennyibe kerül? Egy tavaly készített PricewaterhouseCoopers felmérés eredménye azt mutatta, hogy a pénzügyi vezetőket e kérdés nem igazán foglalkoztatta. Igazuk volt-e, amikor nem ezt tekintették központi kérdésnek? Ez attól függ, hogy az átállás igényel-e informatikai rendszerváltoztatást. Az átálláskor azonban minden IAS-t bevezető cég jelentős IAS képzési és tanácsadási kiadásokkal számolhat.

7. Miért jelent gondot az IAS szerinti jelentéstételre való áttérés? Sikeres és hatékony áttérés nem érhető el a gyorsjavítások módszerével. A változási és bevezetési folyamat nagy kihívást jelent. A bevezetési folyamat során fontos a hatékonyság annak érdekében, hogy a folyamat költsége a lehető legkisebb legyen és az esetleges zavarokat minimalizálni lehessen. Az is fontos szempont, hogy az IAS bevezetése teljes megfelelést eredményezzen. És végül, itt érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy az IAS illetve IFRS folyamatosan változó szabályrendszer.

⇒ **Áttérési nehézségek – kiemelt kérdéskörök.**

1. Pénzügyi instrumentumok és valós értékelés. Az IAS értelmében az összes származékos ügylet valós értéken szerepel a mérlegben és a valósérték változása egyes kivételektől eltekintve azonnal elszámolásra kerül az eredmény-kimutatásban. A kereskedési könyv pozíciójára vonatkozó szokásos tartalékok (például likviditási tartalék, adminisztrációs költség-tartalék) az IAS-ben nem megengedettek. A bank treasury és a banki egyéb részlegei között kötött belső derivatív ügyletek eredménye az IAS-nek megfelelő pénzügyi beszámolóban nem mutatható ki. A rejtett származékos ügyletek azonosítása, elemzése és értékelése jelentős erőforrásokat igényel és számos meglepetés forrása lehet. Tőzsdén nem jegyzett befektetések és hitelek valós értékelési rendszerének kialakítása ugyancsak számos elméleti és gyakorlati nehézséget rejtő feladat.

2. Pénzügyi instrumentumok – hitelek értékvesztése. Az IAS 39 által beve-

zetett értékvesztés elszámolási módszertannak megfelelő gyakorlati alkalmazások kialakítása kiterjedt feladat. A számos bank által alkalmazott céltartalék mátrix alkalmazása nem felel meg az IAS 39 előírásainak. Az eddigi módszerek bizonyos korrekciós becslésekkel nem elfogadhatók. A ‘minden esetre’ tartalék képzése is tilos. Az IAS módszertan szerint a várható veszteség mértéke és időbelisége is fontos. A várható veszteség becsléséhez tapasztalati adatokra van szükség. Az egyedileg jelentős hitelek esetén csak a pénzáram diszkontált jelenérték becslése elfogadható módszer. A fedezeteket az értékvesztés számításánál valós értéken kell figyelembe venni.

3. Pénzügyi instrumentumok – fedezeti elszámolás. Az IAS 39 nem engedi meg fedezeti elszámolás alkalmazását makro fedezeti kapcsolat esetén. Azon cégeknek, akik az eredmény-kimutatás esetleges ingadozását fedezeti elszámolás alkalmazásával kívánják lecsökkenteni, számos további nehézséggel kell szembenézniük.

A fedezeti elszámolás feltételeinek megteremtése érdekében az alábbi megközelítést javasoljuk:

- A kezdeti gyors sikerek elérése érdekében építsenek a létező mikro fedezeti kapcsolatokra.
- Ne törekedjenek teljességre, válasszák ki azokat a határidős ügyleteket, melyeknek potenciális eredmény-kimutató hatása a legnagyobb.
- Elemezzék a fedezeti elszámoláshoz szükséges rendszerek kialakításának költségeit, és az elkerülhető eredmény-ingadozás mértékét mielőtt döntést

hoznának. Itt érdemes emlékeztetnünk arra, hogy a fedezeti elszámolás lehetőségének hiánya nem kérdőjelezi meg a makro fedezeti stratégiák közgazdasági racionalitását.

- Fontolják meg az alkalmazott stratégiák leegyszerűsítését és a belső ügyletek kiiktatásának lehetőségét. Számos cég alkalmazta a fokozatosság elvét is a fedezeti stratégiájának kialakításakor.

⇒ **Tanulságok.**

Az IAS-t bevezető cégek választhatnak az átfogó áttérés és gyorsjavítás módszere között. A döntés meghozatala előtt az alábbiakat is érdemes megfontolni:

- A leggyorsabb módszer hosszú távon nem biztos, hogy a legolcsóbb;
- Lehetséges, hogy a gyors megoldás áttérést eredményez, de szinte biztos, hogy a változások nem rendszerbe integráltak;
- Átfogó integrált áttérési folyamatban kisebb a hibáknak való kitettség;
- A tudástranszfer az áttérés egyik legfontosabb eleme.

VALÓS ÉRTÉKEN TÖRTÉNŐ KIMUTATÁS – ÉRVEK ÉS ELLENÉRVEK

⇒ **Valós értékelés – alapkérdések.**

A következő kérdések merülnek fel:

- Az eredmény-kimutatás vagy a mérleg az elsődleges?
- Valós vagy megbízható legyen a pénzügyi beszámoló?
- Amennyiben a valós bemutatás igénye ellentétbe kerül az óvatosság elvével, melyik irányelv az elsődleges?

A 90-es évek híres derivatív veszteségei válaszul a 30-ak csoportjának ajánlásai már 1993-ban elsődleges fontosságúnak tekintették a valós értéken történő értékelést, amely akkor még csak a vezetői információs rendszeri követelménynek számított. Az azóta eltelt több mint egy évtized alatt a vezetői információs rendszerek által előírt valós érték követelmény megtette hatását a beszámolási rendszerekre is. A beszámolási rendszerek fejlődésében az út a beszerzési költségtől a valós értékig hosszú volt, és még nem ért véget. Mai előadásunk nem tér ki a témakörrel kapcsolatos a számvitel-történeti vitákra. E történeti áttekintés helyett a közelmúlt változásaiból adunk rövid ízelítőt és röviden áttekintjük a valós értékelés híveinek és ellenlábásainak főbb érveit.

⇒ **Valós értékelés és az IAS – követelmények és lehetőségek.**

Mielőtt rátérnénk a pénzügyi instrumentumok valós értéken történő számbavétele előnyeinek és hátrányainak részletesebb tárgyalására, álljon itt egy rövid összefoglaló a valós értékek használatáról az IAS más területein.

Az IAS lehetőséget ad a valós értékelés választására az alábbi eszközcsoportok esetén:

- Tárgyi eszközök (IAS 16);
 - Immateriális javak (IAS 38);
 - Befektetési célú ingatlanok (IAS 40);
- Az IAS előírja a valós értékelést az alábbi tranzakciók és eszközcsoportok esetén:
- Vállalti felvásárlás (IAS 22)
 - Kereskedési célú és eladásra tartott pénzügyi instrumentumok (IAS 39);
 - Mezőgazdaság (IAS 41).

⇒ **A valós értéken történő kimutatás előnyei.**

1. Relevancia. A piac értékítéletét fejezi ki. Jobb becslés, mint bármi más. Független az instrumentum előéletétől, tulajdonosától, és tervezett felhasználási formájától. Konzisztensebb, mint a költség alapú nyilvántartás.

2. Megbízhatóság. Abban az esetben is számítható, ha nem áll rendelkezésre piaci információ. Eltérő elfogadható becslések a számvitel számos más területén is megtalálhatóak. A becsléseknek megbízhatóknak kell lenniük, és konzisztens rendszerben kell készülniük. Kompromisszum esetén a relevancia fontosabb.

⇒ **Valós értékelés – ellenérvek.**

1. Relevancia. Valós érték nem jelent azonnali realizálhatóságot. Csak akkor hasznos, ha a társaság a valós érték alapján menedzseli a portfólióját.

A valós értéket ért fenti kritikák már az 1993-ban publikált, a 30-ak csoportjának ajánlásai alapján is elavultnak tűnnek. Napjainkban mikor a pénzpiac mai szereplői a valós érték várható változásának modellezését, a teljesítmény kockázat alapú mérését tűzik ki feladatuknak, a valós érték relevanciájának megkérdőjelezése nem tűnik időszerűnek. A valós érték relevanciájának kérdését a pénzpiac szereplői ma csak a kibocsátott saját adósság esetén vetik fel. De pénzügyi instrumentumok elszámolásának IAS 39-et meghaladó új szabványával kapcsolatos kételyek tárgyalása kívül esik mai előadásunk választott témakörén és egy újabb konferencia témája lehetne.

2. Megbízhatóság. Nem mindig hozzáférhető megfelelő piaci információ.

Nem tükrözi a cash-flow kockázat alakulását.

A fenti problémák közül az elsöre való hivatkozás a bankok esetén nehezen alátámasztható, hiszen a bankok aktív résztvevői minden eszközcsoportjuk piacának, így racionális működésük elengedhetetlen feltétele belső árazási és értékelési modellek kiépítése és működtetése. A cash-flow kockázatra vonatkozó állítás igaza tagadhatatlan. E problémakör megoldása ugyanakkor nem a valós érték adatok kritikája, hanem a cash-flow kockázattal kapcsolatos információk beépítése a pénzügyi beszámolóba.

A **vegyes értékelési modell** számos további problémát is felvet. Ezen ellentmondások kezelésére tartalmaz a jelenlegi elszámolási modell olyan kivételeket, mint a fedezeti elszámolás.

⇒ **A belátható jövő – a valós érték további térnyerése.**

A valós érték értéknyerése tovább folytatódik a nem olyan távoli jövőben.

A jelenleg kidolgozás alatt álló várhatóan 2007-ben bevezetésre kerülő új, a biztosítási szerződésekre vonatkozó szabvány várhatóan valós érték alapokra fogja helyezni a biztosítási szerződéseket, melyek elszámolása jelenleg kívül esik a szabványok hatókörén.

Az átmenteti IAS 39-nek köszönhetően még 2000 első évtizedének vége előtt várható, hogy a pénzügyi világ belefáradva a vegyes kimutatás nehézségeibe elfogadja a pénzügyi instrumentumok elszámolásán dolgozó Közös Munka Csoport (Joint Working Group) ajánlásait, és áttér a pénzügyi instrumentumok kizárólagosan valós értéken történő értékelésének gyakorlatára.